

УДК 342

DOI <https://doi.org/10.32847/ln.2021.13.09>

Колеснікова М.В.

*к.ю.н., доцент,
старший викладач кафедри адміністративного,
господарського права та фінансово-економічної безпеки
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету*

Корощенко К.Р.

*студентка III курсу
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету*

ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Захист інтелектуальних прав – досить важливий механізм забезпечення діяльності на території країни. Україна взяла вектор на наближення до країн Європейського Союзу, через це удосконалення потребують норми права, які регулюють процес захисту інтелектуального права, а використання зарубіжного досвіду – найкращий спосіб наблизитись до стандартів ЄС.

Мета цієї статті – дослідити процес захисту інтелектуальних прав в Україні, Франції та Німеччині.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанню дослідження захисту інтелектуальних прав приділяли досить уваги в наукових публікаціях та статтях. Зокрема, такі вчені, як Доріс Лонг, Патриція Рей, В.О. Жаров, Т.М. Шевелева, І.Е. Василенко, В.С. Дроб'язко та інші.

Виклад основного матеріалу. Інтелектуальна власність – важливе надбання будь-якої країни. Після здобуття незалежності український законодавець усе більше уваги став приділяти захисту прав інтелектуальної власності, що є дуже важливим фактором для будь-якої розвинутої країни. Нині така галузь права, як інтелектуальне право, перебуває на етапі розвитку, це означає, що у разі дослідження про-

цесу захисту інтелектуальних прав буде виявлено чимало проблем. Важливо переймати зарубіжний досвід у захисті прав інтелектуальної власності. Тому під час дослідження цієї теми, окрім захисту інтелектуальних прав в Україні, вважаємо за потрібне провести аналіз цього процесу і у деяких країнах ЄС.

Для того аби краще дослідити процес захисту інтелектуальних прав в Україні та країнах ЄС, потрібно зрозуміти, як законодавець визначає «право інтелектуальної власності» та «захист прав інтелектуальної власності».

Під правом інтелектуальної власності розуміють особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних об'єктів цього права визначається відповідно до Цивільного кодексу України та інших законів [2].

Поняття «захист прав інтелектуальної власності» включає передбачену законодавством діяльність відповідних державних органів щодо визнання, поновлення прав, а також усунення перешкод, що заважають реалізації прав та законних інтересів суб'єктів права інтелектуальної власності [6].

Інтелектуальне право має досить широку правову базу в українському законодавстві:

Конституція, кодекси, 10 спеціальних законів, а також близько 100 підзаконних нормативно-правових актів, а також міжнародні угоди, до яких доєдналась Україна. Розглянемо їх більш детально.

Конституція України як фундамент для побудови правової бази будь-якої галузі права визначає, що кожен громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Громадянам гарантується 7 свобод літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, особистих немайнових прав і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності [1].

Також про інтелектуальне правозначається у Цивільному кодексі України, у якому вся четверта книга присвячена «Праву інтелектуальної власності», зазначається і поняття «право інтелектуальної власності», підстави виникнення та строки чинності цих прав, наслідки їх порушення, види договорів, що регулюють майнові права інтелектуальної власності (договір про створення за замовленням і використанням об'єкта права інтелектуальної власності, ліцензія, ліцензійний договір та інші) [2].

Кодекс про адміністративні правопорушення, Митний кодекс України, Кримінальний кодекс України здебільшого визначають наслідки порушення вимог дотримання інтелектуальних прав в Україні. Наприклад, ККУ передбачає відповідальність за: порушення авторського права і суміжних прав; порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію і т.д. [3].

Спеціальне законодавство щодо питань інтелектуальної власності визначає 10 законів України, які займаються питанням охорони інтелектуальних прав, до таких законів можна віднести: «Про охорону прав на зазначення походження товарів», «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» та «Про авторське право і суміжні права» та інші [5].

Крім того, слід взяти до уваги, що в Україні діють близько 100 підзаконних актів, затверджених постановами Кабінету Міністрів України або наказами відповідних центральних органів виконавчої влади, в яких переважно надано механізми реалізації законодавчих норм [6]. Наприклад, до одного з таких підзаконних актів можна віднести Постанову Кабінету Міністрів України від 17 травня 2002 р. № 674 «Про затвердження Порядку застосування заходів щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності та взаємодії митних органів з правовласниками, декларантами та іншими заінтересованими особами та Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України», саме цей підзаконний акт регулює діяльність державних інспекторів з питань інтелектуальної власності та визначає їхні права та обов'язки [9].

Варто зазначити, що Україна є стороною в багатьох міжнародних договорах, якими регулюються питання охорони інтелектуальної власності, а також визначають механізм захисту прав людини з цього питання. Ось декілька договорів, які підписала Україна: Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності, що підписана у Стокгольмі 14 червня 1967 року та змінена 2 жовтня 1979 року; Договір про патентне право від 1 червня 2000 року; Конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм від 29 жовтня 1971 року та інші [6].

Отже, щодо питання правової бази у питанні захисту інтелектуальних питань можна стверджувати, що вона є досить цілісною та обширною, проте Україна визначила стратегічний напрям у зовнішній політиці як наближення до Європейського Союзу. Тому нині наявне завдання в адаптації законодавства до норми ЄС, зокрема і у сфері охорони прав інтелектуальної власності, тому були запропоновані два законопроекти: «Про внесення змін до деяких законодавчих актів з питань інтелектуальної власності» та «Про внесення змін до деяких законодавчих

актів з питань авторського права і суміжних прав», що мають на меті упорядкувати норми Цивільного кодексу та спеціальних законів до стандартів європейського законодавства [5].

Захист прав інтелектуальної власності – це надання можливості для розвитку та безпечної діяльності всіх підприємств. Використання чужих винаходів, принципів роботи, літературних та музичних творів, усіх можливих інтелектуальних об'єктів несуть загрозу для розвитку будь-якої країни. Натепер питання захисту таких інтелектуальних надбань є проблемою тільки тому, що довести, що той чи інший об'єкт належить певній особі дуже важко, через те, що у захист своєї власності від крадіжки або копіювання власники не хочуть вкладати гроші та приділяти належну увагу. Проте навіть свідомим громадянам дуже важко довести свою належність до об'єкта інтелектуальної власності. Україна має досить розгалужену систему захисту інтелектуальних прав, яка включає правові норми та відповідну інфраструктуру для їх практичної реалізації.

Важливо зазначити, що правопорушенням визнається будь-яке посягання на права інтелектуальної власності стосовно відповідного об'єкта цих прав, що передбачені законом, тобто використання будь-якого об'єкта інтелектуальної власності без згоди власника. До таких правопорушень дуже часто відносять: виготовлення і розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм; тиражування та розповсюдження неліцензійного комп'ютерного програмного забезпечення; нелегальне виробництво, експорт, імпорт дисків для лазерних систем зчитування та інші [5].

В українському судочинстві можна захистити свої права інтелектуальної власності у цивільному, адміністративному та кримінальному провадженнях. Спори, що виникають з питання захисту інтелектуальних прав, розглядають загальні, господарські та адміністративні суди.

Цивільно-правовий спосіб захисту передбачає матеріально-правові заходи примусового характеру, за допомогою яких здійсню-

ється визнання або відновлення порушених прав інтелектуальної власності, припинення правопорушення, а також майновий вплив на правопорушника [6].

Цивільно-правовий захист має змусити правопорушника відшкодувати завдану шкоду. Під цивільно-правовими способами захисту мають на увазі: визнання прав; визнання правочину недійсним; припинення дії, яка порушує права; відновлення становища, яке існувало до порушення; примусове виконання обов'язку в натурі; зміна правовідношення; припинення правовідношення; відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; відшкодування моральної (немайнової) шкоди [6].

Кримінальна відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності настає, якщо правовласнику завдана матеріальна шкода у значному, великому або у особливо великому розмірах [6]. Найчастіше санкції, які застосовують за кримінальне правопорушення у сфері інтелектуальної власності, – це штраф, виправні роботи, позбавлення волі з конфіскацією та знищенням усіх примірників творів, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, відеограм, програм організацій мовлення, а також знарядь і матеріалів, які спеціально використовувались для їх виготовлення [3].

Адміністративно-правовий захист прав інтелектуальної власності має місце бути за умови, якщо за вчинене правопорушення немає санкції у Кримінальному кодексу, зокрема, незаконне використання літературного чи художнього твору, їх виконання, фонограми, передачі організації мовлення, комп'ютерної програми, бази даних, наукового відкриття, винаходу, корисної моделі, промислового зразка, торговельної марки і так далі [4].

Важливо зазначити, що власник прав інтелектуальної власності, який має підстави вважати, що у разі переміщення товарів через митний кордон України порушуються чи можуть бути порушені його права, що охороняються в Україні, може подати заяву

до Державної митної служби України про реєстрацію об'єкта права інтелектуальної власності з метою вжиття митними органами заходів стосовно попередження переміщення через митний кордон України таких товарів. В Україні чинним законодавством працівникам митних органів також надані "ex officio" повноваження – це право діяти, не очікуючи скарги або клопотання з боку власника прав інтелектуальної власності про вжиття відповідних заходів, тобто повноваження затримати та, зрештою, конфіскувати незаконні товари [6].

Отже, процес захисту інтелектуальних прав в Україні перебуває на етапі розвитку, адже, попри досить ґрунтовну законодавчу базу, досі триває процес адаптації норм до стандартів ЄС, а також залишається питання про якісну підготовку суддів, які здійснюють правосуддя у цивільному, адміністративному та кримінальному провадженні.

Ми вже зазначали про необхідність брати приклад у процесі захисту інтелектуальних прав на території України з країн, яким удалося побудувати досить якісний та дієвий механізм правового захисту. До прикладу ми взяли дві країни – Німеччину та Францію.

Насамперед положення Паризької конференції про охорону промислової власності становлять основу законодавств багатьох країн світу, значна частина норм указанного міжнародного акта виражена й у патентному законодавстві Франції. Основоположним нормативно-правовим актом у Франції є Кодекс інтелектуальної власності Франції, що складається із законодавчої, регламентуючої частини та частини про застосування норм на заморських територіях. Також Кодекс інтелектуальної власності регламентує процедуру імплементації міжнародних договорів, ратифікованих Францією [7].

Також основоположним нормативним актом є Регламентація права на інтелектуальну власність Франції від 30 грудня 2005 року, там зазначається порядок отримання патентів та ліцензій [7].

У Кодексі інтелектуальної власності Франції зазначено, що забороняється робити у сфері інтелектуального права, наприклад: пропонувати, поставляти на ринок продукт, отриманий безпосередньо способом, який є предметом патенту; використовувати процес, який є предметом патенту, а також створювати та пропонувати і поставляти продукт, який є предметом патенту [7].

Важливо зазначити, що французьке законодавство зобов'язує мати патент на свій інтелектуальний об'єкт, а також мати примусову та обов'язкову ліцензію на винахід. Через такі суворі правила у сфері інтелектуального права громадяни Франції мають менше проблем із захистом своїх прав. Громадяни не шкодують свого часу та грошей, аби зробити все, щоб захистити свою інтелектуальну власність [7].

Французьке законодавство – одне із самих систематизованих у світі, хтось вбачає у цьому просто вдачу інкорпорацію, а хтось ставить Францію у приклад. У країні немає 10 законів, 100 підзаконних актів, які регулюють захист інтелектуальних прав, у них декілька кодексів, які вміщують у собі всю важливу інформацію, а особливо прописана процедура отримання патентів. Недарма ми так акцентуємо увагу на важкості та обов'язковості отримувати патенти, а згодом ліцензії у Франції, адже це – ключ до розв'язання проблеми захисту інтелектуальних прав. Кожного громадянина зобов'язують отримувати патент на свій винахід для того, аби захист своїх інтелектуальних прав проходив набагато простіше та швидше або взагалі такої потреби не було.

Разом із тим на практиці застосування вільного використання винаходів є недопустимим. Тому ще одна цікава процедура, яка прописана у французькому законодавстві, – це примусове відчуження прав на винаходи та корисні моделі [7].

На міжнародному рівні примусове ліцензування винаходів передбачене Угодою про торговельні аспекти інтелектуальної власності. Ст. 31 установлено, якщо законодавство держави-учасниці угоди дозволяє інше використання

об'єкта патенту без дозволу власника прав, включаючи використання урядом або третіми сторонами з дозволу уряду за наявності низки визначених підстав, то така процедура може застосовуватися державою-учасницею [7].

Отже, обов'язкове ліцензування та отримання патентів, а також інші законодавчі приписи дали змогу Франції стати країною, на приклад якої можна спиратись та замислитись, що величезна кількість нормативно-правових актів не є ключем для налагодження системи захисту прав інтелектуальної власності.

Система охорони інтелектуальних прав у Німеччині має не менший вплив на світ, ніж Франція. Насамперед у Німеччині був винайдений інститут патентного права, досвід якого перейняли й інші країни.

Щодо цивільного судочинства, то позови з приводу захисту права інтелектуальної власності розглядаються спеціалізованими судами. Наприклад, серед 16 окружних судів 2 з них розглядають питання у зв'язку з порушенням авторських прав та товарними знаками і тільки один з них може розглядати питання порушених патентних прав [8].

Щодо самого судового процесу захисту інтелектуальних прав, то відповідно до німецького кодексу цивільного судочинства суддя, який вважає необхідним проконсультуватися з експертом, не повинен покладатися на вимоги сторін, а може викликати експерта на свій розсуд. З іншого боку, якщо висловлено вимогу про думку експерта, суддя не обов'язково повинен виконувати її [8].

Роль експерта як радника судді є досить великою, адже суддя не є професіоналом у будь-якій галузі життя, тому не зобов'язаний знати всі тонкощі технічних, творчих та інших процесів. На основі додаткових відомостей експерта суддя вирішує: приймати цю інформацію до уваги чи ні. Тобто роль ек-

перта важлива, проте він не має суддівських повноважень, а тільки консультативні [8].

Вважаємо, що роль експерта у захисті прав інтелектуальної власності має вагоме, майже вирішальне значення. Суддя – не надлюдина, яка спеціалізується у науці, літературі, техніці, медицині, одним з обов'язків є вирішення спорів, керуючись нормами права, проте захист інтелектуальних прав – особлива галузь права, яка вимагає більш точного ознайомлення зі всіма тонкощами справи.

Також важливо, що у Німеччині досить розвинуте досудове врегулювання спору. До передачі справи у суд власник права або, як правило, його адвокат направить попередження порушнику. Після винесення судового рішення є ризик повторюваності злочину порушником, через це він має взяти на себе зобов'язання щодо виплати значної суми штрафу в разі повторення правопорушення [8].

Отже, система захисту прав інтелектуальної власності є досить розвинутою та є гарним прикладом для наслідування.

Висновки. Отже, захист прав інтелектуальної власності є дуже важливим інститутом гарантування безпеки діяльності на території України. Досить ґрунтовна законодавча база в Україні дає надію, що процес захисту може налагодитись, проте норми все ще потребують удосконалення відповідно до норм ЄС.

Процес захисту інтелектуальних прав у Франції та Німеччині є гарним прикладом для побудови власного досконалого механізму врегулювання цих спорів. Франція може стати прикладом того, як потрібно вимагати від громадян патентування та отримання ліцензії на винаходи, тоді суперечок буде менше. А Німеччина вчить досконалої судової системи, у якій передбачена роль експертів, які допомагають рішенню судді бути справедливим.

Анотація

Стаття присвячена темі захисту інтелектуальних прав в Україні, Німеччині та Франції. Роль інтелектуальної власності в економічному розвитку зростає в усьому світі, випереджаючи значущість засобів виробництва і природних ресурсів. За оцінками Світового банку фізичний капітал у сучасній економіці формує 16% загального обсягу багатства кожної країни, природний – 20%, а людський творчий капітал – 64% [6].

Для того аби інститут інтелектуального права існував, законотворці кожної країни докладають дуже багато зусиль для того, щоб механізм регулювання немайнових прав існував на найвищому рівні.

Наприклад, Україна має сотні підзаконних актів, декілька законів, які регулюють права інтелектуальної власності, проте визнати, що механізм захисту немайнових прав досконалий не можна, на це є низка причин, які описані у статті. Для того аби визначити, який напрям розвитку варто вибирати, був проведений аналіз досвіду Німеччини та Франції. Країни, які забезпечили своїм громадянам безпеку у сфері інтелектуальної власності. Німеччина та Франція мають локанічну форму законодавчого регулювання, а також більш налагоджену судову систему захисту інтелектуальних прав. У статті акцентована увага на важливості ролі експерта у ході судового провадження із захисту інтелектуальних прав, тому що судді у таких справах не стають автоматично професіоналами у будь-якій галузі життя людини, через це роль експерта як дорадчого органу для судді у таких справах дуже важлива. Аналіз зарубіжного досвіду у побудові механізму захисту немайнових прав – крок для поліпшення стану захисту інтелектуальних прав в Україні.

На жаль, об'єкти інтелектуальної власності дуже часто стають предметом правопорушень, через це механізм захисту прав потребує удосконалення. Україна стоїть на етапі розвитку захисту інтелектуальних прав, тому переймання досвіду зарубіжних країн є дуже важливим для побудови чіткого правового механізму.

Ключові слова: інтелектуальне право, інтелектуальна власність, захист прав, об'єкт інтелектуальної власності, процес захисту.

Kolesnikova M.V., Koroshchenko K.R. Protection of intellectual property rights in Ukraine and the countries of the European Union: comparative and legal aspect

Summary

The article is devoted to the topic of protection of intellectual property rights in Ukraine, Germany and France. The role of intellectual property in economic development is growing worldwide, outpacing the importance of means of production and natural resources. According to the World Bank, physical capital in the modern economy forms 16% of the total wealth of each country, natural – 20%, and human creative capital – 64% [6].

In order for the institution of intellectual law to exist, the legislators of each country make a great effort to ensure that the mechanism for regulating non-property rights exists at the highest level.

For example, Ukraine has hundreds of bylaws, several laws governing intellectual property rights, but to recognize that the mechanism of protection of non-property rights is perfect – it is impossible, there are a number of reasons described in the article. In order to determine which direction of development should be chosen, an analysis of the experience of Germany and France was conducted. Countries that have provided their citizens with security in the field of intellectual property. Germany and France have a more concise form of legislation, as well as a better judicial system for the protection of intellectual property rights. The article emphasizes the importance of the role of an expert in intellectual property litigation, because judges in such cases do not automatically become

professionals in any area of human life, so the role of an expert as an advisory body to a judge in such cases is very important. Analysis of foreign experience in building a mechanism for the protection of non-property rights – a step to improve the protection of intellectual property rights in Ukraine.

Unfortunately, intellectual property is often the subject of infringements, so the protection mechanism needs to be improved. Ukraine is at the stage of developing the protection of intellectual property rights, so learning from the experience of foreign countries is very important for building a clear legal mechanism.

Key words: intellectual property, protection of rights, object of intellectual property, protection process.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : офіційний текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44, ст. 356.
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26, ст.131.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 р. 8073¹-X. *Відомості Верховної Ради України*. 1984. № 51, ст.1122.
5. Захист прав інтелектуальної власності: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування. URL:<http://intellect21.cdu.edu.ua/wpcontent/uploads/2011/12/Захист%20прав%20інтелектуальної%20власності%20в%20Україні.pdf> (дата звернення: 06.11.2020).
6. Доріс Лонг, Патриція Рей, Жаров В.О., Шевелева Т.М., Василенко І.Е., Дроб'язко В.С. Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і національного законодавства та їх правозастосування : практичний посібник. Київ : «К.І.С.», 2007, 448 с.
7. Зінич Л. Особливості правового регулювання використання винаходів за законодавством Франції. *Національний юридичний журнал*. 2015. С. 136–139.
8. Андрощук Г.А. Защита интеллектуальной собственности в Германии: экономико-правовой аспект. *Наука та інновації*. 2010. С. 66–83.
9. Про затвердження Порядку застосування заходів щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності та взаємодії митних органів з правовласниками, декларантами та іншими заінтересованими особами та Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України : Наказ Міністерства фінансів України від 09.06.2020 № 281. *Мін'юст України*. № 549/34832.